

SENAT UL
28. SEJA

Številka: 031-6/2024
Datum: 28. 05. 2024

9. TOČKA: Poročilo Komisije za etična vprašanja

Predlagatelj gradiva: Univerzitetna služba za kadrovske zadeve

Poročevalec: doc. dr. Aleš Novak, predsednik komisije

Priloga:

- Poročilo Komisije za etična vprašanja

Obrazložitev:

Skladno z določbo 53. člena Statuta UL, je Komisija za etična vprašanja delovno telo Senata UL. Komisija ima 7 članov, od katerih jih pet prihaja iz vrst visokošolskih učiteljev ali raziskovalcev, po en član pa iz vrst študentov in strokovnih služb.

Komisija:

- obravnava zahteve za presojo etičnosti ravnanj učiteljev, raziskovalcev in študentov UL,
- spremlja izvajanje in upoštevanje etičnih kodeksov na UL in njenih članicah in v primeru, da zazna kršitve, na lastno pobudo uvede postopek presoje,
- daje rektorju in drugim pristojnim organom UL predloge za sprejem pravnih aktov in pravil, ki se nanašajo na področje njenega delovanja,
- poroča o svojem delu Senatu UL,
- opravlja druge naloge v skladu s Statutom UL in po naročilu Senata UL.

SEZNANITEV:

Senat UL se seznani s Poročilom Komisije za etična vprašanja.

POROČILO O DELU KOMISIJE ZA ETIČNA VPRAŠANJA

(kratek povzetek)

1. Kratka predstavitev komisije

Komisija za etična vprašanja je *delovno telo Senata Univerze v Ljubljani*. Ustanovljena je bila na podlagi Etičnega kodeksa UL, ki je bil sprejet 26. maja 2009.

Ključne *pristojnosti* komisije so: obravnavanje zahtev za presojo etičnosti ravnanj učiteljev, raziskovalcev in študentov Univerze, spremljanje izvajanje in upoštevanje etičnih kodeksov na Univerzi in njenih članicah in dajanje predlogov rektorju Univerze in drugim pristojnim organom Univerze za sprejem pravnih aktov in pravil, ki se nanašajo na področje njenega delovanja.

Komisijo za etična vprašanja *sestavlja* pet članov iz vrst pedagoških delavcev, članica iz vrst strokovnih delavcev in predstavnik študentov. Komisijo trenutno sestavljajo predsednik *doc. dr. Aleš Novak* (UL PF), namestnik predsednika *prof. dr. Štefan Grosek* (UL MF) in članice ter člana *prof. dr. Bešter Rogač* (UL FKKT), *prof. dr. Borut Ošljaj* (UL FF), *prof. dr. Kristina Sepčič* (UL BF) iz vrst pedagoških delavcev, *Ivana Jug* (UL FMF) iz vrst strokovnih delavcev ter *Matej Smrečnik* (UL ZF, do februarja 2024) in *Din Bašič* (UL EF od februarja 2024) iz vrst študentov.

2. Pravna podlaga za delo Komisije

Komisija opravlja *vsebinsko presojo* na podlagi *Etičnega kodeksa Univerze v Ljubljani* (2009) in *Etičnega kodeksa za raziskovalce Univerze v Ljubljani* (2014). Pri svojem delu se lahko opira tudi mednarodne kodekse, kot je npr. Evropski kodeks za raziskovalno integriteto (2011), ki sta ga sprejeli Evropska znanstvena fundacija in Evropska zveza akademij.

Pravilnik o delu Komisije za etična vprašanja (2021) ureja delo Komisije, zlasti pripravo, sklicevanje, potek in vodenje njenih sej kot tudi postopek ugotavljanja ter (primeroma) določa nekatere kršitve Etičnega kodeksa UL.

3. Kratak pregled dela Komisije v obdobju maj 2023 – maj 2024

Komisija je v obdobju po mojem zadnjem poročilu, maja 2023, prejela šest vlog. Štiri zadeve je vsebinsko obravnavala, ena zadeva je še v obravnavi, v eni zadevi je ugotovila, da za odločanje ni pristojna.

Eno vlogo je komisija prejela z Biotehnične fakultete, dve z Medicinske fakultete (eno od mnenj je v pripravi), v dveh zadevah pa so bili v postopek vpleteni posamezniki s

Fakultete za šport in Fakultete za strojništvo. V dveh letih svojega delovanja Komisija opaza, da so vlagatelji vlog razmeroma razpršeni po celotni Univerzi.

V zadnjem letu so v ospredje stopili problemi etično ustrezne uporabe podatkov, ki jih je (na poseben način, kjer metode zbiranja vsebujejo avtorskopravne pravine) zbrala tretja oseba, etični vidiki ureditve postopka za izbiro mladega raziskovalca ali raziskovalke ter spoštovanje etičnih meja pri ponovnem objavljanju besedil, ki so nastala v soavtorstvu.

Odstop od prejšnje prakse predstavlja odločitev komisije, da v dveh primerih, kjer je šlo po naši presoji za hujše kršitve, v skladu s svojimi pristojnostmi rektorju predlaga, naj ugotovitve komisije posreduje dekanom članic, iz katerih prihajajo obravnavane osebe, Javni agenciji za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost RS ter nekaterim drugim osebam.

Komisija kot ključen izziv za prihodnost vidi iskanje načina, da bi njena mnenja postala bolj dostopna in da bi predstavljala koristne napotke vsem učiteljem, sodelavcem in raziskovalcem na Univerzi pri razumevanju abstraktnih določb etičnih kodeksov, ki jih morajo upoštevati pri opravljanju njihovega dela.

4. Nekaj pomembnejših vsebinskih stališč Komisije

i. Ravnanje pri izbiri mentorja mlademu raziskovalcu

Čeprav veljavni predpisi prepuščajo izbiro mentorja članici to ne pomeni, da je ta izbira lahko povsem poljubna. Omejujejo jo vsaj splošna pravna načela, pa tudi etična pravila o poštenosti postopka, ki so samoumevna podstat vsakega procesa odločanja.

(mnenje KEV 033-19/2022 z dne 20. 10. 2023)

Eno od najpomembnejših etičnih pravil o poštenosti postopka je zahteva, da v postopku, v katerem se sprejemajo vsebinske ali pomembne postopkovne odločitve, ne morejo sodelovati samo nekatere izmed oseb, ki imajo lahko od takšnih odločitev neposredno korist. V skladu s to zahtevo ne more biti sodelovanje kandidata za mentorja in kandidata za mladega raziskovalcev v komisiji, ki je določila osebe, pristojne za ocenjevanje kandidatov za mlade raziskovalce.

(mnenje KEV 033-19/2022 z dne 20. 10. 2023)

Za zaupanje v verodostojnost postopka je bistvenega pomena, da nobeden izmed sodelujočih nima (objektivno utemeljenega) občutka, da je kateri drugi izmed sodelujočih imel možnost v večji meri vplivati na vsebino odločitve ali na izbiro oseb, ki bodo odločitev dejansko sprejele. V takšnem položaju je mogoče zaznati pravine konflikta interesov, ki se mu kaže izogibati.

(mnenje KEV 033-19/2022 z dne 20. 10. 2023)

ii. Kdaj je mogoče prijavo neetičnega ravnanja šteti za »zlonamerno obtoževanje raziskovalca«

Vsaka prijava neetičnega ravnanja ne more biti že sama po sebi »zlonamerno obtoževanje raziskovalca, da se je neprimerno vedel« (točka 3.1. Evropskega kodeksa ravnanja za raziskovalno integriteto). Za takšno obtoževanje ni mogoče šteti prijave, če so v njej vsebovani očitki resni, podkrepljeni z dokazi, oprti na določbe etičnega kodeksa ali prakso Komisije, iz okoliščin primera pa izhaja, da prijavitelj iskreno zasleduje etično sprejemljiv cilj. Domneva se, da se člani akademski skupnosti zavedajo resnosti in daljnosežnosti obtožb o neetičnem ravnanju, zato bo Komisija pri svojem odločanju načeloma predpostavljala, da prijavitelj ravna na podlagi etičnih vzgibov. Dokazno breme, da gre v konkretnem primeru za zlonamerno obtožbo, je na tistem, ki takšen očitek na prijavitelja naslovi. Končna ocena bo vedno vezana na presojo konkretnih okoliščin.

(mnenje KEV 033-19/2023 z dne 15. 2. 2024)

iii. Avtorskoppravna zaščita zbranih podatkov

V določenih znanstvenih panogah imajo empirični podatki izjemen pomen. Znanstveno delo se (vsaj v teh panogah) tako ne prične šele z analizo, razlago in osmišljanjem zbranih podatkov, temveč je pogosto enako pomembna, če ne kdaj celo pomembnejša stopnja zbiranje podatkov. To še posebej velja v tistih primerih, ko je potrebno oblikovati protokole zbiranja podatkov, saj lahko način zbiranja pomembno vpliva na verodostojnost in prepričljivost končnih sklepov. V takšnih primerih podatki, ki so bili pridobljeni v okviru predhodne raziskave niso le »goli« podatki (ki bi jih z opazovanjem lahko pridobil kdorkoli), temveč so »obogateni« podatki, podatki, v katerih je vsebovanega veliko znanja in veščin, zaradi česar je mogoče zbrane podatke šteti kot avtorsko delo.

(mnenje KEV 033-19/2023 z dne 15. 2. 2024)

iv. Zahteva po odprtem deljenju podatkov

Določbe Etičnega kodeksa za raziskovalce Univerze v Ljubljani, ki v odseku z naslovom Izvajanje raziskovalnega dela zahteva, da »raziskovalec ob upoštevanju morebitnih zahtev zaupnosti, z drugimi raziskovalci odprto deli podatke, rezultate, ideje, orodja in vire ter sprejema kritike in nove ideje« (ni mogoče razlagati v smislu, da bi popolnoma izvotlila obstoječe avtorskoppravno varstvo, ki jo na specifičen način oblikovane zbirke podatkov uživajo. Opisana etična dolžnost je toliko bolj omejena, kolikor več avtorskoppravno varovanih prvin je mogoče prepoznati v specifičnem načinu zbiranja podatkov. Načeloma velja, da je s podatki upravičena razpolagati oseba (ali osebe), ki so takšne podatke zbrala (ali zbrale).

(mnenje KEV 033-19/2023 z dne 15. 2. 2024)

v. Vezanost na predhodna mnenja Komisije za etična vprašanja in njihova dokončnost

Iz narave kateregakoli odločanja izhaja, da na odločujoči organ ni dopustno vedno znova naslavlјati vsebinsko enakih zahtev. Odločanje ima svoj smisel le, če je odločitev prej ali slej (v primeru pritožb ali izrednih pravnih sredstev) dokončna. Tudi v postopkih, kot je postopek pred Komisijo za etična vprašanja, izhodiščno velja načelo pravnomočnosti, v skladu s katerim stranke nimajo pravice vedno znova izpodbijati vsebinsko odločenih vprašanj, organ pa o njih ni dolžan vsakokrat na novo odločati. To po eni strani izhaja iz nujne potrebe, da oseba, na katero so bili naslovlјeni resni očitki, ki jih je pristojni organ vsebinsko obravnaval in zavrnil, ne bo v nedogled podvržena istim očitkom. Izhaja pa tudi iz enako nujne potrebe, da so mnenja Komisije zavezujoča ne le za udeležence konkretnega postopka, temveč tudi za akademsko skupnost in – nič manj pomembno – za Komisijo samo. Če bi sprejeli stališče, da lahko vsakokratna sestava Komisije poljubno odstopa od že zavzetih stališč in se ponovno spušča v vsebinsko obravnavo vprašanj, o kateri je nekoliko drugačna zasedba že sprejela določeno stališče, bi pomenilo ne le odprto vabilo za udeležence vseh preteklih postopkov, da lahko ob vsaki spremembi članstva znova poskusijo doseči ugodnejšo odločitev, temveč tudi, da se noben postopek ne bi nikoli zares končal. Komisija bo zato vsako vsebinsko enako zahtevo obravnavala kot očitno neutemeljeno in jo s sklepom brez vsebinske obravnave zavrnila.

(mnenje KEV 033-19/2023 z dne 4. 4. 2024)

doc. dr. Aleš Novak

Pravna fakulteta Univerze v Ljubljani